RAVON

schubben & slijm

RAVON nieuwsbrief voor en door vrijwilligers | nummer 31 | april 2017

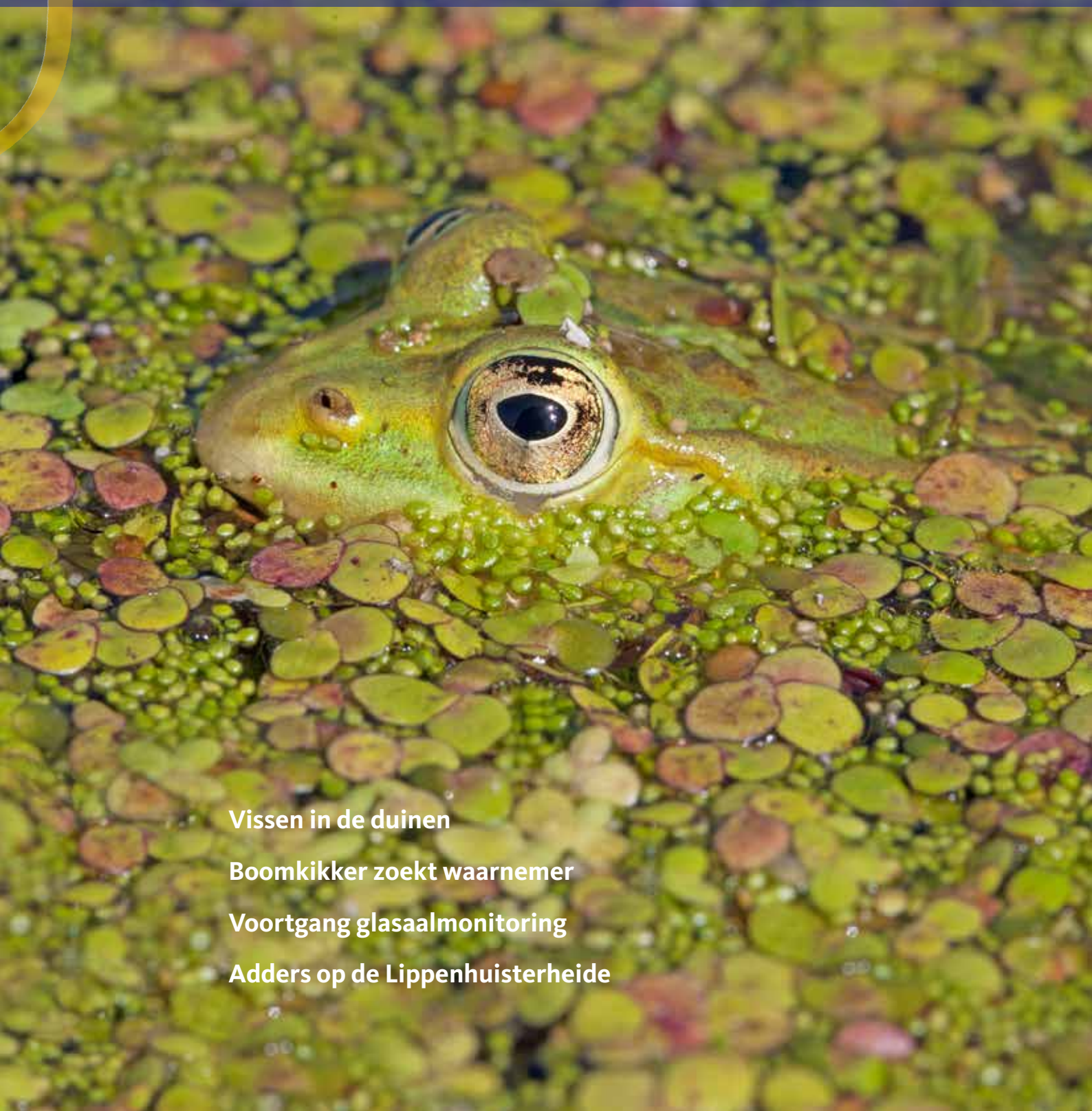

Vissen in de duinen

Boomkikker zoekt waarnemer

Voortgang glasaalmonitoring

Adders op de Lippenhuisterheide

colofon

Schubben & Slijm is de nieuwsbrief van Stichting RAVON en wordt uitgegeven door de vier grote vrijwilligersprojecten: Meetnet Amfibieën, Meetnet Reptielen, Verspreidingsonderzoek Reptielen en Amfibieën en Meetprogramma Zoetwatervissen. Schubben & Slijm wordt 4 keer per jaar verspreid aan alle waarnemers en monitoorders van RAVON.

ISSN (print): 1878-8343
ISSN (digitaal): 1878-8351

Stichting RAVON
Postbus 1413
6501 BK Nijmegen
www.ravon.nl
024-7410600 (Nijmegen)
020-5257331 (Amsterdam)

Aanmelden
Ga naar **www.ravon.nl/nieuwsbrief** om u aan te melden voor de digitale editie van Schubben & Slijm.
Stuur een mail naar **kantoor@ravon.nl** om u aan te melden voor de print editie.

Adreswijzigingen
kunt u doorgeven aan **kantoor@ravon.nl**

Foto omslag:
Poelkikker (Foto: Jelger Herder)

Redactie:
Edo Goverse (NEM Meetnet Amfibieën)
Ingo Janssen (NEM Meetnet Reptielen)
Jan Kranenbarg (NEM Meetnet Beek- en Poldervissen)
Jelger Herder (NEM VO Reptielen en Amfibieën)
Kris Joosten
Kopij kunt u sturen naar k.joosten@ravon.nl

Aan deze nieuwsbrief werkten verder mee:
Aaf Verkade
Adri Schols
Anneke Koper
Antje Ehrenburg
Arthur de Bruin
Astrid Medema
Bas Albers
Baudewijn Odé
Ben Geutskens
Brittany Thompson
Jelle Hofstra
Martijn Schiphouwer
Niels van Zanten
Noël Aarts
Rafael Martig
Rémon ter Harmsel
Rolf van Leeningen
Ron Krol
Ronald de Boer
Peter Pfaff
Sanne Ploegaert
Sergé Bogaerts
Sibert Hoeksma
Tariq Stark
Thijs Schippers
Ton van der Spiegel

Vormgeving - layout:
Pleun van der Linde Publish Impuls - Cross Media Solutions

Druk: Ten Brink

MIX
Papier van verantwoorde herkomst
FSC® C004472
www.fsc.org

Deze nieuwsbrief is mede mogelijk gemaakt door:
Centraal Bureau voor de Statistiek, Universiteit van Amsterdam, RAVON

inhoud

03 Resultaat crowdfunding Red de Pad. Help de vrijwilliger!
04 Overijsselse boomkikker zoekt waarnemer!
05 Resultaten 2016 Padden.nu
06 Afweergedrag ringslang onderzocht
06 Nonnen en kikkers
07 Snoek vangt paling
07 Zeldzame soorten in het boerenland
08 Adders op de Lippenhuisterheide
10 Vissen naar geluid
11 Hagedis in zak veldsla
11 Slangenkalender helpt salamanders
12 Verspreidingsonderzoek Reptielen en Amfibieën - Klaar voor de eindsprint ...
14 Poldersound: rugstreeppadden en meerkikkers
14 Juiste stadia bij amfibieën
16 Vissen in de duinen
17 Uit de validatiefabriek
18 Reptielen op Landgoed Warnsborn en de Westeindse Heide bij Nunspeet
20 Meetprogramma Zoetwatervissen 2017
21 Update 'Samen voor de Aal'
22 Activiteiten
23 Contactpersonen
24 Vrijwilliger aan het woord - Adri Schols

Brochure en folder

Bij dit nummer treft u de brochure 'De ringslang' en de folder 'Wil jij actief deelnemen aan onderzoek?' aan.

Beiden zijn ook te downloaden op respectievelijk **www.ravon.nl** (> Infotheek > RAVON publicaties > Brochures) en **www.ravon.nl/meetnetanlb**

04

08

12

16

Resultaat crowdfunding Red de pad. Help de vrijwilliger!

In het Brouwerskolkpark in Overveen komen al heel lang amfibieën voor. Zij migreren in verschillende richtingen. Eén van de wegen die ze daarbij passeren is de Brouwerskolkweg. Sinds 2005 zet de KNNV Paddenwerkgroep Brouwerskolk hier padden over. In 2008 zijn er drie tunnels aangelegd die aansluiten op 1.000 meter kippengaas en in 2016 zijn we gestart met een project voor het vervangen van het kippengaas door een permanent scherm. Dit project zal in drie fasen worden uitgevoerd.

Crowdfundingsactie geslaagd

Het doel van de crowdfundingsactie (zie ook Schubben & Slijm nummer 30) was voldoende geld inzamelen voor 300 meter scherm. Er was een groot aantal vrijwilligers dat enthousiast meedacht en meehielp zoals met praktische steun, filmpje maken, flyers drukken, etc. Daarnaast was er actieve ambtelijke- en ook bestuurlijke steun vanuit de Gemeente Bloemendaal. Journalisten die over ons schreven in de lokale pers zorgden voor bekendheid. Ook waren er bijdragen in natura van organisaties en bedrijven. Zo schonk restaurant het Brouwerskolkje zeer genereus viergangendiners indien je een bepaald bedrag doneerde. De vooraf toegezegde startsubsidie van het Nationaal Park Zuid-Kennemerland was een enorme steun in de rug. Vasthoudendheid en er in blijven geloven tot het laatste moment heeft geholpen en persoonlijk contact werkt hierbij het beste.

Streefbedrag gehaald en scherm gerealiseerd

Samen hebben we de actie tot een succes gemaakt. Het heeft ons nieuwe contacten en nieuwe vrijwilligers voor de paddenwerkgroep opgeleverd. Met alle donaties is het streefbedrag gehaald. Begin februari 2017 is in opdracht van de gemeente 300 meter kippengaas aan de oostkant van de Brouwerskolkweg vervangen door een duurzaam, gerecycled kunststofscherm, fase 1 is hiermee afgerond. Daarmee wordt het werk voor de vrijwilligers een stuk veiliger.

Heel veel dank aan alle supporters en vrijwilligers. En nu verder om de 600 meter kippengaas aan de westkant kant van de weg ook te vervangen.

Anneke Koper

Aanleg van het nieuwe scherm op 24 januari 2017 door Landschap Noord-Holland. (Foto: Anneke Koper)

Overijsselse boomkikker zoekt waarnemer!

Even voorstellen

De boomkikker is het kleinste kikkertje van Nederland. Dit grasgroene diertje wordt doorgaans niet meer vijf centimeter en heeft kleine zuignapjes aan de vingers en tenen. De soort kun je zonnend in struwelen aantreffen, met name op bramen. Op mooie, zwoele lente avonden kun je in de juiste gebieden verwend worden met boomkikkerconcerten. Want hoe klein dit diertje ook is, hij kan zeer luid kwaken!

De boomkikker kan luid kwaken. (Foto: Jelger Herder)

In het zuiden en oosten van Nederland komen natuurlijke populaties voor. Lang ging het niet zo goed met de boomkikker in Nederland maar door de inzet van diverse organisaties zit de boomkikker weer in de lift. De landelijke trend van het NEM Meetnet Amfibieën is gunstig te noemen: een sterke toename. Dit is echter niet in elke provincie het geval en waakzaamheid is geboden. Boomkikkers zijn gevoelig voor verandering in hun leefgebied zoals verdwijnen - of ongeschikt worden van - voortplantingswateren, verdroging, versnippering van leefgebieden en verdwijnen van (braam)struwelen en andere kleinschalige landschapselementen. Het is en blijft maatwerk. Vinger aan de pols dus!

Situatie in Overijssel

Overijssel mag zich rijk rekenen met deze mooie soort! Twente huisvest het bolwerk van deze provincie. Maar de boomkikker is wel een zorgenkindje. Waarschijnlijk komt dit met name door het dichtgroeien en beschaduwing van poelen (waardoor ze hun pionierskarakter verliezen), kolonisatie van poelen door vissen en deels ontbreken van robuuste verbindingszones tussen kernleefgebieden. Landschap Overijssel, Agrarische

Ton Stumpel fotografeert een boomkikker. (Foto: Jelger Herder)

Natuurverenigingen, Gemeente Enschede, IVN Enschede en Natuurwerkgroep EnHoe doen hun best de poelen en leefgebieden in het buitengebied van Enschede te beheren en verbeteren. Echter, er zijn slechts enkele waarnemers in deze regio die structureel de boomkikkers tellen voor het Meetnet en enkele telgebieden zijn vacant.

Naast Enschede komt de boomkikker ook voor in het Natura 2000-gebied Oude Broek en Wiekermeden en in de omgeving van Tillegte. De status van deze populaties nabij Ootmarsum zijn momenteel onbekend omdat hier de laatste jaren niet structureel werd gemonitoord.

Op de grens tussen Overijssel en Drenthe ligt het Reestdal. Ook hier komt/kwam de boomkikker voor. Tijdens het RAVON-Hemelvaartweekend zal naar de soort gezocht worden in de hoop zijn voorkomen te kunnen bevestigen. Is de soort daar nog aanwezig en zo ja, alleen in het Drentse gedeelte of ook in het Overijsselse?

In Engbertsdijksvenen komt sinds kort ook de boomkikker voor. Deze soort is hier illegaal uitgezet. Aangezien het Meetnet alleen natuurlijke populaties volgt, zoeken we niet actief een waarnemer hiervoor.

Kortom, in Overijssel zijn in de afgelopen jaren voor het Meetnet Amfibieën weinig gegevens van de boomkikker verzameld en daar zouden we graag verandering in zien! In andere provincies is door de tomeloze inzet van vrijwilligers, die elk jaar op drie

gunstige voorjaarsavonden de aantallen kwakende boomkikker mannen tellen, meer informatie beschikbaar. Dit moet voor het mooie Twente toch ook kunnen!

Wat vragen en bieden wij?
Voorop staat dat het tellen van deze soort ontzettend leuk en belonend is! Je gaat drie avonden in april en mei een serie wateren beluisteren en je telt dan het aantal roepende mannetjes. De resultaten worden verwerkt in het Amfibieën invoerportaal (**http://amfibieen.meetnetportaal.nl**). RAVON biedt begeleiding in het veld en hulp bij het verkrijgen van betredingsontheffingen.

Enthousiast geworden voor een boomkikkerroute? Mail Tariq Stark (**t.stark@ravon.nl**).

Tariq Stark & Edo Goverse
RAVON

Op onderzoek tijdens het RAVON-hemelvaartweekend

Het Hemelvaartweekend 2017 (24 t/m 28 mei) vindt plaats in Overijssel. De boomkikker staat dan ook op het programma. We gaan dan in Twente en het Reestdal op excursie speciaal voor de boomkikker. De grote vraag is of de boomkikker in het Reestdal nog aanwezig is en zo ja, alleen in het Drentse gedeelte of ook in het Overijsselse? Tijdens het RAVON-hemelvaartweekend gaan we op zoek naar de boomkikker en hopen natuurlijk dat we zijn voorkomen kunnen bevestigen. Dit weekend is een ideale gelegenheid om kennis te maken met de soort en de monitoringsmethodiek! Interesse in het Hemelvaartweekend? Meld je aan bij Astrid Medema (**a.medema@ravon.nl**).

Boomkikkers in de Achterhoek

Ook in Gelderland in de Achterhoek zijn meerdere boomkikkerpopulaties. Interesse in de boomkikker in de Achterhoek, en wil je meedoen met de monitoring hier? Meld je dan aan bij Astrid Medema: (**a.medema@ravon.nl**).

Resultaten 2016 Padden.nu

De jaarlijkse amfibieëntrek is voor veel padden, kikkers en salamanders bepaald niet zonder gevaar. Ons landschap is intensief doorsneden door wegen. Gelukkig zijn er in Nederland heel veel vrijwilligers actief die amfibieën veilig de straat over zetten. Deze vrijwilligers zijn vaak verenigd in werkgroepen. Bijna 100 van zulke werkgroepen zijn aangesloten bij Padden.nu en nog steeds sluiten meer groepen zich aan.

Resultaten 2016
Behalve dat het overzetten van al die amfibieën heel nuttig werk is, zijn ook de overzetresultaten heel waardevol. Jaarlijks wordt er een rapportage over de resultaten geschreven en we zijn met het CBS aan het kijken of trends berekend kunnen worden op basis van de overzetresultaten.

In 2016 gaven 66 werkgroepen hun resultaten aan ons door. Hieruit bleek dat er in 2016 maar liefst 123.670 amfibieën zijn overgezet. Daarmee komt 2016 op de vierde plek als het gaat om het aantal overgezette dieren. De meeste dieren werden overzet door de werkgroep Dierenbescherming afd. Haaglanden, 10.370 amfibieën. Op de tweede plek komt Werkgroep Padden Amerongen (8.701) en op de derde plek Amfibieën Werkgroep Deventer (7.053). Als we de gegevens extrapoleren naar het geschat aantal werkgroepen in Nederland, we schatten dat er 125 werkgroepen actief zijn, komen we op een schatting van 235.000 overgezette amfibieën in Nederland.

Gewone pad en co
Het overgrote meerderheid van de overgezette amfibieën betreft de gewone pad, maar liefst 82% van het totaal. Gevolgd door bruine kikker (11%) en kleine watersalamander (4%).
Alle andere soorten zitten in de marge. Het meest zeldzaam waren boomkikker en de exoot springkikker. Van beide soorten zijn drie exemplaren overgezet.

Rolf van Leeningen & Jelger Herder

Gewone pad op pad. (Foto: Jelger Herder)

Afweergedrag ringslang onderzocht

Een tijdje terug konden we in Schubben & Slijm lezen over het onderzoek van UvA-stagiaire Brittany Thompson (nr 24, blz 19: Vreemde Amerikaanse vogel gesignaleerd op IJmeerdijk). Brittany heeft de invloed van lichaamstemperatuur op het afweergedrag van de ringslang onderzocht. Hieronder een korte samenvatting van haar resultaten.

Vrouwen heter dan mannen
Het eerste opvallende resultaat was dat vrouwen heter zijn dan mannen. Ook bleek de temperatuur van vrouwen constanter dan die van mannen. Blijkbaar kiezen de vrouwen de warmste plekjes uit om te zonnen en/of verlengen zij hun zonnebad om optimale lichaamstemperatuur te bereiken.

Vluchtgedrag
Het gedrag van de slangen net voor de vangst werd vastgelegd, de meeste slangen bleven liggen of probeerden te vluchten, slechts twee individuen begonnen voor de vangst al te sissen. Uit de analyses kwam naar voren dat slangen met een lichaamstemperatuur van meer dan 20°C 4.64 x zo vaak vluchten dan slangen met een lichaamstemperatuur lager dan 20°C.

Cobragedrag & sissen
Het cobragedrag (afplatten lichaam en driehoekig maken van de kop) lijkt sexgerelateerd en werd alleen vastgesteld bij vrouwen. Sissen kwam vaker voor bij langere slangen maar juist minder vaak bij slangen die met behulp van de reigerhandschoen werden gevangen. Alle slangen die cobragedrag vertoonden bleken ook te sissen en schijnaanvallen te doen.

Brittany gebruikte tijdens haar stage een zelfgemaakte 'reigerhandschoen' om het afweergedrag van ringslangen te kunnen onderzoeken. (Foto's: Ingo Janssen)

Schijnaanval & schijndood
Het blijken voornamelijk vrouwtjes te zijn die schijnaanvallen doen. Het bekende 'dood houden' van de ringslang (zie foto) blijkt niet in combinatie met cobragedrag voor te komen.

Ingo Janssen & Brittany Thompson

Nonnen en kikkers

In de infiltratieplassen van Dunea in Zuid-Holland zoeken veel overwinterende eenden voedsel. Bij diverse soorten duikeenden zoals kuif- en tafeleenden, maar ook wilde eenden en nonnetjes, is veelvuldig waargenomen dat kikkers op het menu staan. Vooral onvolwassen maar ook adulte kikkers worden gevangen. In de zanderige plasbodem blijken veel overwinterende bruine kikkers te zitten. Deze worden opgespoord door langdurige duiken onder water te maken. Bruine kikkers overwinteren massaal in deze plassen tot op een diepte van wel 4 meter.

De foto toont een vrouwtje van het nonnetje die een bruine kikker eet. Het nonnetje is de kleinste telg van de familie zaagbekken en broedt in het hoge noorden van Scandinavië en Rusland. In Nederland is het een schaarse trekvogel in de wintermaanden.

Noël Aarts
Dunea

Snoek vangt paling

Screenshot van filmpje 'Snoek vangt paling', gefilmd vanaf de brug in het nieuwe onderzoeksgebied (traject 19) van het project onderwaterinleiden.nl. (Foto: Rafael Martig)

Op 22 mei 2016 zag Rafael Martig, vanaf de kade in Leiden hoe een volwassen snoek een volwassen paling had gepakt, zie foto. Hij maakte er vanaf de brug een kort filmpje van dat te zien is op: **https://onderwaterinleiden.nl/mediafotofilm/filmpjes/snoek**

Rafael woont in de Pieters- en Academiewijk in Leiden en diverse bewoners uit deze wijk hebben zich in 2016 aangesloten bij het KNNV-project Vissenmonitoring Onder water in Leiden. Het bericht is direct gedeeld met veel oude én nieuwe vrijwilligers en was een geweldige 'aftrap' voor wat een jaar vol mooie waarnemingen zou worden. Zo telden we 8 vissoorten in de wijk, via de snorkel- en zaklampmethode. De meest bijzondere waarnemingen waren snoekbaars, een aantal levende palingen en verspreid wat solo rivierdonderpadden, die zich tussen het puin langs de walkanten verscholen hielden.

Ook bijzonder waren de reacties van de vissen die voor het eerst van hun leven een snorkelende onderzoeker tegenkwamen. Zoals de reactie van een volwassen zeelt en snoek die mij, dicht naast elkaar, vanonder een boot lagen te bekijken. Ook dit filmpje is te vinden op de eerder genoemde pagina.

Aaf Verkade

Zeldzame soorten in het boerenland

In 2016 is RAVON in het kader van het nieuwe Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) gestart met het opzetten van een nieuw meetnet, gericht op het onderzoek van de effectiviteit van agrarische beheerspakketten voor amfibieën en vissen. Door onder andere het aanleggen en onderhouden van poelen, natuurvriendelijke oevers en kruidenrijke graslanden en het op een ecologisch vriendelijke manier sloten van watergangen, kunnen agrariërs een bijdrage leveren aan de biodiversiteit op het boerenland. In ruil voor deze extra inspanningen, ontvangen de agrariërs een subsidie vanuit de provincie.

Binnen het meetnet wordt niet alleen gekeken naar de algemene soorten zoals kleine modderkruiper en bittervoorn, maar ook naar van oudsher in het agrarisch gebied voorkomende soorten als knoflookpad en boomkikker. Dat deze soorten de afgelopen jaren als gevolg van intensivering van de landbouw een heel stuk zeldzamer zijn geworden, is bekend, maar hoe gaat het er nu mee? Gaat het agrarisch natuurbeheer een positief effect hebben op deze soorten? Dat hopen we de komende jaren op basis van de meetnetgegevens te kunnen onderbouwen!

Afgelopen jaar zijn al vele honderden kilometerhokken in het agrarisch gebied onderzocht op het voorkomen van de verschillende doelsoorten, door zowel vrijwilligers als professionele krachten. Op meerdere locaties zijn daarbij knoflookpadden en boomkikkers waargenomen. Dat geldt ook voor de lastig te vangen grote modderkruiper, die zelfs op nieuwe locaties is gevangen. Ook de algemene soorten, waaronder kleine modderkruiper en bittervoorn zijn veelvuldig gevangen. Een andere bijzondere waarneming bestond uit enkele graskarpers. De eerste resultaten zijn dus veelbelovend maar meer onderzoek in 2017 is nodig.

Voor het aanstaande veldseizoen zijn er nog volop mogelijkheden om een bijdrage te leveren aan dit waardevolle onderzoek. Heb je interesse om mee te helpen? Kijk voor meer informatie op de projectwebsite van RAVON en laat het weten!

Rémon ter Harmsel & Thijs Schippers
RAVON

Met schepnetten inventariseren vrijwilligers de boerensloten. (Foto: Jelger Herder)

Adders op de Lippenhuisterheide

Werkzaamheden gemeente Opsterland verjaagd adders van overwinteringsplek op de Lippenhuisterheide

Sinds 1990 monitoor ik de Lippenhuisterheide. Samen met Hans van den Bogert, die de Schaopedobbe in Elsloo toen onder zijn hoede nam, waren wij door Annie Zuiderwijk van de UvA uitgekozen in de Provincie Fryslân te starten met een proefproject. Dit in opdracht van het toenmalige Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij om, in het kader van het Natuurbeleidsplan, uit te zoeken hoe de verspreidingsgebieden (arealen) van de Nederlandse reptielensoorten binnen de landsgrenzen zijn gelegen. Als het een succes bleek te zijn, zou het navolging vinden in het gehele land. Zoals we ondertussen weten werd het een succes.

Reptielen en amfibieën op de Lippenhuisterheide

Dieren die op de Lippenhuisterheide voorkomen zijn wat betreft de reptielen; adder, ringslang en de levendbarende hagedis. Ook zou de laatste jaren de hazelworm weer zijn gezien, maar dat kan ik niet bevestigen. Van de amfibieën worden daar aangetroffen; de gewone soorten als kleine watersalamander, gewone pad, bruine kikker, meerkikker, bastaardkikker en de zwaar beschermde soorten als poelkikker en heikikker.

Door het kappen van de 700 meter lange boomwal langs het fietspad in de winter van 2015/2016 zijn adders uit hun winterverblijven verdreven. (Foto: Jelle Hofstra)

Adder op de Lippenhuisterheide. (Foto: Jelle Hofstra)

Sterfte overwinterende dieren door verhoging waterstand
De Lippenhuisterheide kent twee eigenaren. Ongeveer 6 hectare is in eigendom van It Fryske Gea en ongeveer 60 hectare behoort toe aan de familie Van Harinxma thoe Sloten. Zoals de meeste natuurgebieden in die tijd, leed de Lippenhuisterheide ernstig aan verdroging. In de jaren 1995-1996 werd dan ook besloten de waterstand omhoog te brengen. Rekening houdende met de natuur had men gewacht tot na het broedseizoen. Halverwege november werd het waterpeil plotseling verhoogd, er geen rekening mee houdend dat de reptielen op dat moment hun winterslaap hielden. Vele overwinterende dieren hebben toen het loodje gelegd.

Herstel adderpopulatie
Het heeft meer dan 15 jaar geduurd voor ik merkte dat de adderpopulatie weer enigszins groeide. Wat eveneens opviel, was dat ik op mijn monitoringsterrein de laatste jaren reeds adders ontdekte in de maand maart, zoals landelijk meestal ook het geval is. Voorheen trof ik nooit eerder een dier aan dan halverwege april. Er werd dan ook van uitgegaan dat dit hun zomergebied moest zijn. Vermoedelijk is door de verhoogde waterstand een overwinteringsgebied blijkbaar ongeschikt geworden en hebben de dieren een plek gevonden in de buurt van mijn traject.

Kappen boomwal
Toen kwam een tweede domper. De Gemeente Opsterland, eigenaar van het zand- en fietspad dat dwars door de Lippenhuisterheide loopt, vond dat het publiek vanaf het fietspad de bloeiende heide moest kunnen zien, zo gaat het verhaal. Men liet de ongeveer 700 meter lange boomwal langs het zandpad rigoureus kappen in de winter van beginzij 2016.

En niet gefaseerd zoals men zou denken. Om de 10 meter mocht – door toedoen van de Natuurvereniging 'Geaflecht' te Gorredijk - een boompje blijven staan, de rest werd met de grond gelijkgemaakt. In de betreffende boomwal - die iets hoger ligt dan de hei zelf - overwinteren de laatste jaren adders. De boomwal is een ideale plek voor meerdere reptielensoorten. Ze kunnen tussen de boomwortels vorstvrij en droog overwinteren. Ook kleine watersalamander, gewone pad, bruine kikker, bastaardkikker, poelkikker en heikikker overwinteren op het droge. Het is dus niet ondenkbaar dat ook deze amfibieën gebruik maakten van de vernietigde boomwal.

Verboden werkzaamheden
Aangezien we nauwelijks winter hebben gehad en de dieren niet echt in een diepe winterslaap zijn geweest, zijn in ieder geval de daar overwinterende adders door de wekenlange bomenkap ernstig verstoord en uiteindelijk verdwenen. Bovendien is over de volle lengte van de 700 meter de grond van de berm weggegraven; op sommige plekken met een dikte van 30 cm. Dit voor een goede afwatering van het zandpad, terwijl de greppel die hier ooit voor diende – en die tevens werd gebruikt als trekroute door slangen en hagedissen - werd gedicht. De bodemstructuur voor de overwinterende dieren lijkt daardoor voorgoed te zijn vernield, terwijl 70 % van het zandpad nog steeds afwatert op de gedichte greppel. Op plaatsen waar beschermde amfibieën en reptielen voorkomen, mogen in de overwinteringsperiode (1 november tot 1 april) geen graafwerkzaamheden worden verricht, dus er mag niet worden geplagd of gegraven en er mogen geen stronken worden verwijderd. Bijkomend detail is dat de Gemeente Opsterland geen Flora- en faunawet-toetsing heeft laten uitvoeren en alles dus zonder ontheffing en illegaal heeft laten kappen.

Op de vingers getikt
De door mij ingeseinde Fryske Utfieringstsjinst Miljeu en Omjouwing (FUMO) en de Algemene Inspectiedienst (AID) heeft de Gemeente Opsterland voor deze werkwijze op de vingers getikt. Er werd door de woordvoerster van de gemeente bevestigd dat de werkzaamheden die er waren uitgevoerd niet helemaal goed waren gegaan. Er was ecologische begeleiding bij de werkzaamheden aanwezig, echter deze persoon was geen officieel en onafhankelijk deskundige maar een vrijwilliger van de lokale natuurvereniging. Een ecologische toets was niet uitgevoerd.

Er werd aangegeven dat de gemeente er wel van had geleerd en het de volgende keer zeker anders zou doen. Mochten er in de toekomst opnieuw kapwerkzaamheden in dit gebied plaatsvinden dan zullen deze volgens de gedragscode van de Wet Natuurbescherming worden uitgevoerd.

Jelle Hofstra
jelhofstr@ziggo.nl

Vissen naar geluid

Eind 2016 is RAVON begonnen met een heel nieuwe manier van vissen: vissen naar geluid. Met een onderwatermicrofoon (hydrofoon) is het niet alleen mogelijk om knoflookpadden op te sporen; ook vissen maken geluid dat alleen met technische hulpmiddelen is waar te nemen. En boven water hoor je er niets van. RAVON wil weten welk geluid door welke vis wordt gemaakt. Dat is nog niet zo gemakkelijk.

Stilte onder water?
Het is helemaal niet zo stil onder water als je zou denken op basis van de ervaring die we als mens hebben wanneer we ons hoofd onder water steken. Onze oren zijn daar niet geschikt voor. Het is bovendien onder water extra moeilijk om te horen waar het geluid vandaan komt.
Een eerste literatuurverkenning heeft laten zien dat ongeveer 20 van de Nederlandse zoetwatervissen geluiden produceren, onder andere karper, baars, rivierdonderpad en snoekbaars. Het lijkt er op dat de meeste soorten een herkenbaar eigen geluid produceren. Op basis van verwantschappen is te verwachten dat zeker de helft van de soorten zoetwatervissen geluid maken. Maar misschien zijn dat er veel meer!

Hoe en waarom maken vissen geluid?
Vissen maken op allerlei manieren geluid. Vaak gebruiken ze hun zwemblaas als trommel of blaasinstrument. Dankzij speciale spieren kunnen ze knijpen of roffelen. Ze kunnen ook raspende of tikkende geluiden maken met harde structuren, zoals tanden. Er wordt onder andere geluid gemaakt bij het jagen, rivaliseren, baltsen of paaien. Bij sommige soorten zijn verschillende geluiden bij verschillende activiteiten bekend. Waarschijnlijk is de communicatie met geluid van groot belang voor het vinden (of ontwijken) van elkaar en bij de partnerkeuze. Van de meeste soorten weten we niet bij welke activiteit het geluid hoort. Bijna alle geluiden van vissen zijn via een hydrofoon zonder probleem hoorbaar voor mensen.

Jesper Buursink van Vara's Vroege Vogels interviewt Baudewijn Odé naar aanleiding van de geluidopnames kwabaal in de Vinkenveense plassen. (Foto: Arthur de Bruin)

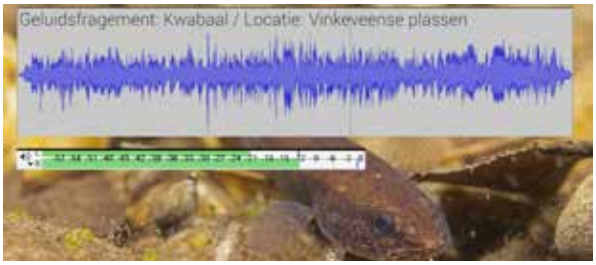

Geluidsfragment kwabaal op locatie Vinkeveense plassen. (Bron: Arthur de Bruin)

Eerste resultaten
Na meer dan honderd uur geluidsopnamen en een literatuurverkenning zijn we in staat om met de hydrofoon een aantal soorten te herkennen: baars, snoekbaars, meerval en brasem. We horen ook andere geluiden, maar weten nog niet wat we dan horen. We weten ook dat het dankzij menselijke activiteit erg lawaaierig kan zijn onder water. Vooral boten, gemalen en industriële activiteit dragen bij aan de geluidsvervuiling. De negatieve effecten van deze vervuiling zijn bekend in het mariene milieu, maar we vermoeden dat ook in het zoete water negatieve effecten zijn op de fauna.

Kabaal van de kwabaal
Omdat we verwachtten dat februari de maand van de paai van kwabaal zou moeten zijn, hebben we dit jaar in deze maand een vijftal bezoeken gebracht naar een van de paaigebieden, de Vinkeveense Plassen. Bij drie gelegenheden hadden we geluk en konden we het geluid, waarvan in Canada een opname was gepubliceerd ook in Nederland waarnemen.
Het geluid van de kwabaal laat zich omschrijven als een diep kloppen, dat bij hoge activiteit zo snel kan worden geproduceerd dat het op een laag brommende motorfiets of tractor lijkt. Bepaalde delen van de Vinkeveense plassen zijn in februari gevuld geweest met deze lage bromtoon. Het is zo luid dat het boven alle andere natuurlijke onderwatergeluiden uit komt. We weten dat het geluid in de paaitijd wordt gemaakt, maar we weten niet welk gedrag er bij hoort. Zijn de vissen daadwerkelijk eieren aan het leggen, of is het geluid alleen bedoeld om elkaar te vinden of in de stemming te komen om te paaien? Dankzij het geluid weten we beter in welke delen van de plassen kwabaal zich bevindt in februari.

Wat gaan we nog meer doen?
RAVON wil graag nog meer weten van kwabaal, bijvoorbeeld in welke weken, op welke dagen en tijdens welke uren het geluid wordt geproduceerd. Dan kan nog efficiënter worden bepaald waar de paaigebieden liggen, ook in de andere gebieden waar kwabaal bekend is. Verder willen we graag van meer soorten achterhalen wanneer ze welke geluiden maken en welk gedrag daar bij hoort. Dat is nog een fikse uitdaging, want eigenlijk kan dat alleen goed als je geluid opneemt in een water met maar één vissoort.

Baudewijn Odé & Arthur de Bruin

Hagedis in zak veldsla

Appie de veldslahagedis geniet nu bekendheid na zijn avontuur in een zakje veldsla. (Bron: De Haarlemmer)

De redactie ontving via RAVON-vrijwilligster Antje Ehrenburg een krantenartikel uit de Haarlemmer d.d. 9 februari 2017. Het bericht is ook in de landelijke kranten verschenen.

Een man uit Zwaanshoek had een zakje gemengde veldsla gekocht bij Albert Heijn met daarin een ruïnehagedis. De ruïnehagedisis inmiddels geadopteerd door de Artisklas en draagt nu de naam 'Appie de veldslahagedis'.

Slangenkalender helpt salamanders

Het afgelopen seizoen (2016) stond garant voor veel mooie herpetologische waarnemingen (en foto's) in binnen- en buitenland. Aan het eind van het veldseizoen ben ik de oogst aan foto's eens gaan inventariseren. Zo ontstond het idee om het één en ander af te drukken, zodat ik er nog 's aan herinnerd word. Want eerlijk is eerlijk; als je foto's alleen op een computer staan, dan kijk je er toch minder naar en dat is zonde.

Een paar jaar geleden had ik al eens een fotoboek gemaakt en het leek me leuk om ditmaal een kalender te maken. Al snel werd de "slangenkalender" geboren en ineens bedacht ik me dat er misschien wel meer reptielenliefhebbers zouden zijn die deze kalender zouden waarderen. In een soort van opwelling ontstond het idee om de opbrengst te doneren aan een belangrijk herpetologisch doel.

Ron Krol met zijn slangenkalender.

Zo gezegd, zo gedaan: Ik koos ervoor om de opbrengst te doneren aan **SOSsalamander.nl**, een doel dat me erg aan het hart gaat. Het was allemaal wat op het laatste moment en moeilijk in te schatten hoeveel ik moest drukken, maar ik heb er met een redelijk gemak 40 weten te verkopen en dat is toch 200 euro "salamandergeld". Dit vraagt natuurlijk zeker om een vervolg!

Ron Krol
Werkgroep Adderonderzoek Nederland (WAN) & NEM Meetnet Reptielen

SOSsalamander

Het geld dat ingezameld is door de verkoop van de slangenkalender komt ten goede aan het onderzoek naar de dodelijke salamanderschimmel "*Batrachochytrium salamandrivorans* of *Bsal*". Meer weten over deze schimmel en de soorten die de schimmel in Nederland besmet? RAVON heeft daarvoor een nieuwe website in het leven geroepen:
www.SOSsalamander.nl

Namens RAVON en de salamanders van Nederland willen we Ron heel hartelijk bedanken voor deze spontane en succesvolle actie!

Verspreidingsonderzoek Reptielen en Amfibieën

Klaar voor de eindsprint...

Per periode van 6 jaar actualiseren we het verspreidingsbeeld van reptielen en amfibieën: dit geeft inzicht in waar soorten voorkomen, verschijnen of verdwijnen. Hiermee houden we een vinger aan de pols. De huidige periode loopt van 2012 t/m 2017. We hebben dus nog alleen dit jaar om de ontbrekende hokken te onderzoeken en in te vullen. Daarover verderop meer, eerst de tussenstand.

Al veel gegevens verzameld dankzij jou

Allereerst willen we jullie allemaal bedanken voor het grote aantal waarnemingen die jullie hebben doorgegeven via Telmee.nl en Waarneming.nl en andere kanalen.

Tussenstand amfibieën

Nieuw binnen het verspreidingsonderzoek in 2016 waren de bruine kikker, bastaardkikker en meerkikker. Algemene soorten die toch Europees een speciale beschermingsstatus genieten om te voorkomen dat ze als kikkerbilletjes eindigen. De verspreiding van de bastaardkikker en bruine kikker is direct al voor meer dan 90% geactualiseerd, de meerkikker blijft daar met 72% iets op achter. Andere soorten die enigszins achterblijven zijn de rugstreeppad (76%) en kamsalamander (77%). Voor deze soorten is al heel veel werk gezet (respectievelijk 210 en 150 hokken geactualiseerd). Ze hebben echter een heel groot verspreidingsgebied waardoor er nog steeds een flink aantal hokken openstaan voor actualisatie in 2017. Van de overige amfibieën is 84% (heikikker) tot 100% (vuursalamander) van het verspreidingsbeeld geüpdatet. Een prachtig resultaat van alle inspanningen van de vrijwilligers. Zie de grafiek voor de tussenstand van alle soorten.

Tussenstand reptielen

Bij de reptielen is het verspreidingsbeeld van alle soorten reeds voor meer dan 80% geactualiseerd. Traditioneel blijven de gladde slang en hazelworm iets achter bij de rest. Dit komt door de verborgen levenswijze van beide soorten waardoor ze lastig waar te nemen zijn. Voor de gladde slang zullen er in 2017 enkele excursies georganiseerd worden. Houd de agenda daarvoor in de gaten. Voor de zandhagedis zijn er nog maar 5 hokken (waaronder Oost-Terschelling en de duinen bij Hellevoetsluis) die onderzocht moeten worden (95% geactualiseerd). Voor alle reptielen samen komt de tussenstand op 87%.

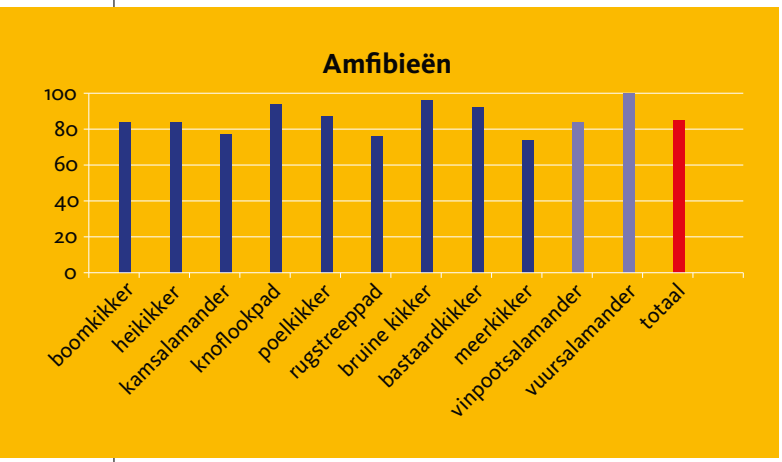

Amfibieën: de grafiek geeft het percentage van het verspreidingsgebied dat geactualiseerd is binnen de periode 2012-2017. In de grafiek is onderscheid gemaakt tussen de Habitatrichtlijn soorten (donkerblauw) en typische soorten (paars) (Bron: RAVON).

Bruine kikker. (Foto: Jelger Herder)

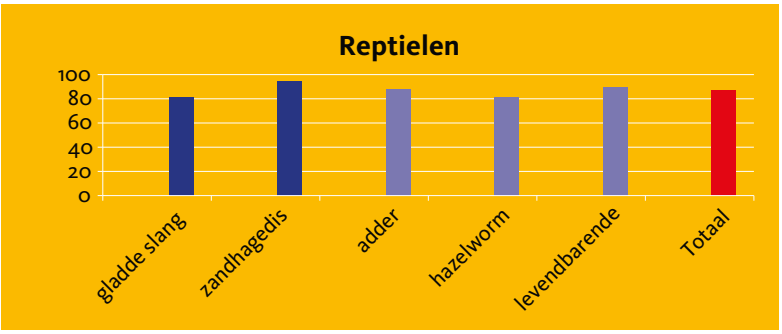

Reptielen: de grafiek geeft het percentage van het verspreidingsgebied dat geactualiseerd is binnen de periode 2012-2017. In de grafiek is onderscheid gemaakt tussen de Habitatrichtlijn soorten (donkerblauw) en typische soorten (paars) (Bron: RAVON).

Help mee komend veldseizoen

Zoals beschreven is komend veldseizoen de laatste kans om de verspreiding van de soorten nog beter in beeld te brengen voor de huidige periode (2012-2017). Dit is van groot belang voor de bescherming van de reptielen en amfibieën. Het is juist belangrijk om te weten of soorten nog wel of niet meer voorkomen in de nog niet onderzochte hokken.
We vragen jullie allemaal dan ook een kijkje te nemen op **www.ravon.nl/verspreidingsonderzoek** en door te klikken naar de kaartmodule. Daarin kun je zien voor welke soorten er in je omgeving nog hokken geactualiseerd moeten worden. Neem contact op met RAVON als je een bijdrage wilt leveren, dan kunnen wij jullie voorzien van historische gegevens over de oude vindplaatsen zodat je zo gericht mogelijk op pad kunt!

Samen op pad

Tijdens het veldseizoen is het ook mogelijk om samen op pad te gaan. Voor bijvoorbeeld de gladde slang en kamsalamander zullen er in 2017 enkele excursies georganiseerd worden. Ook tijdens het Hemelvaartweekend is het mogelijk om samen op pad te gaan.

Voor de data en andere excursies: houd de agenda in de gaten op **www.ravon.nl**.

Jelger Herder
RAVON

Portret van een gladde slang. (Foto: Jelger Herder)

Poldersound: rugstreeppadden en meerkikkers

Kwakende meerkikker. (Foto: Jelger Herder)

Roepende rugstreeppad. (Foto: Jelger Herder)

Op warme avonden in het voorjaar zijn in veel Nederlandse polders ware concerten te horen. Rugstreeppadden en meerkikker-mannetjes zingen in koor om hun vrouwelijke soortgenoten tot paring te verleiden. De kwakende meerkikkers klinken enigszins als snaterende eenden en zijn op basis van hun geluid te onderscheiden van de bastaardkikkers. De rugstreeppadden produceren met hun enorme kwaakblaas een hard laag ratelend geluid. Hun serenades zijn al op grote afstand te horen, een uitgelezen mogelijkheid om deze soorten in beeld te brengen. Dit kan op de fiets of met de auto (wel de motor uitzetten tijdens het luisteren). Door van verschillende kanten te luisteren (driehoeksmetingen) is het mogelijk de koorlocaties in te schatten. Met een sterke zaklamp kunnen de dieren dan ook gezien worden. Vaak stoppen ze met roepen bij verstoring en houden ze zich stil. Zoek voor rugstreeppadden de oeverzones af waar ze vaak net op de overgang van land naar water zitten. Wanneer je je zaklamp uitdoet beginnen ze vaak weer te roepen na enkele minuten, een oorverdovend geluid op korte afstand!

Op pad voor rugstreeppad en meerkikker?
Wil je een bijdrage leveren aan het completeren van het verspreidingsbeeld van deze soorten? De beste periode om te luisteren is tussen de derde week van april en half juni. Neem een kijkje in de kaartmodule welke hokken er nog onderzocht moeten worden (**www.ravon.nl/verspreidingsonderzoek**). Vervolgens kun je van tevoren op GoogleMaps kijken waar mogelijke voortplantingswateren liggen en/of bij RAVON de historische gegevens opvragen om gericht op pad te gaan. Zie voor meer informatie ook de “Handleiding voor het Monitoren van Amfibieën in Nederland”, waarin op pagina 23 uitgebreide informatie staat over zogenaamde luisterroutes. 6 mei 2017 gaan we in de omgeving van Leeuwarden op pad, zie activiteiten.

Juiste stadia bij amfibieën

Als coördinator NEM Meetnet Amfibieën en validator van het Telmee.nl en Waarneming.nl zie ik vaak dat bij waarnemingen verkeerde stadia worden gebruikt. In Schubben & Slijm nummer 28 heeft Ingo Janssen een stukje geschreven “Subadult of juveniel, een winter van verschil” dat over reptielen gaat. Bij amfibieën is er nog meer terminologie omdat er ook waterfasen zijn en de diren een metamorfose doormaken. Welke stadia komen waneer voor bij amfibieën?

Ei
Watersalamanders leggen één voor één hun eitjes in omgevouwen bladpunten van waterplanten. Soms worden andere materialen gebruik zoals dode bladeren en in enkele gevallen kunnen eitjes los worden gevonden, vastgehecht aan substraat, blad of mos.

Kikkers liggen ook eieren, maar als klomp. Bij het doorgeven van een waarneming volstaat het om het aantal eiklompen in te vullen. Het schatten van afzonderlijke eitjes is niet nodig! Dat geld ook voor padden die eisnoeren leggen.

Eistadium van kamsalamander, groene kikker en knoflookpad. (Foto's: Ben Geutskens)

Larve
Het larvaal stadium is het gespecialiseerde stadium in de ontwikkeling van een diersoort, dat na een gedaanteverwisseling (metamorfose) het uiterlijk van het volwassen dier krijgt. Dit is de fase na uitkomen van amfibie-eieren waarbij de jonge diertjes vrij zwemmen in het water. Larven van kikkers en padden blijven de eerste dagen na uitkomen aan het gelei van de eieren hangen. De kikkervisjes (of paddenvisjes) eten hier nog wat van. Als er goed gekeken wordt is te zien dat de larfjes uitwendige kieuwen hebben. Deze kieuwen worden snel beschermd met huid dat er over groeit. Nu beginnen de larven er als typische dikkopjes uit te zien.

Larvestadium van kamsalamander, groene kikker en knoflookpad. (Foto's: Ben Geutskens)

Salamanders hebben ook uitwendige kieuwen en dat blijft zo tot de gedaanteverwisseling. De kieuwen zijn goed zichtbaar als de larf in het water is. Bij een salamanderlarf op het droge (in je net of hand) zijn de kieuwen niet goed zichtbaar. En tijdens de metamorfose worden kieuwen steeds kleiner doordat de dieren ze resorberen. Toch worden vaak salamanderlarven doorgegeven als juveniel. Mogelijk komt dit doordat grote salamanderlarven een identieke lichaamsbouw en vorm hebben als de volwassen dieren. Gemakshalve kun je ervanuitgaan dat alle jonge salamandertjes in het water larven zijn. Een juveniel vind je dan op het droge.

In sommige amfibiegidsen wordt de term metamorf gebruikt. In feite is dat de laatste fase van de gedaanteverwisseling. Kleine kikkertjes met vier poten en een dikke staart zijn typische voorbeelden van metamorfs. Bij de invoerportalen is het niet mogelijk dit stadium onder deze term in te voeren. Kies dan voor het stadium larf, en eventueel in het opmerkingenveld metamorf plaatsen. Dat is bruikbare informatie voor de validator! Het is mogelijk dat larven kunnen overwinteren als larf.

Juveniel
Nadat een amfibie zijn gedaanteverwisseling heeft voltooid is het een juveniel geworden. Een juveniel is een onvolwassen dier vóór de eerste winterrust. Omdat ze geen kieuwen meer hebben zal je de jonge kikkers, padden en salamanders doorgaans op het land tegen komen.

Subadult
Dit stadium betreffen de jaren tussen het geboortejaar en het jaar waarin dieren geslachtsrijp worden. In het (vroege) voorjaar worden jonge - en dus kleine - dieren vaak als juveniel doorgegeven. Dat is niet correct en levert veel werk op voor validatoren om telkens, met uitleg, waarnemers te vragen het stadia aan te passen.

Subadult stadium van kamsalamander, bruine kikker en knoflookpad. (Foto's: Ben Geutskens)

Adult
Dit stadium staat voor volwassen dieren.

Afwijkingen: neotenie
Tot zover duidelijk. Maar watersalamanders maken het de beginnende waarnemer soms lastig. Het is mogelijk om (sub) adulte watersalamanders uit het water te scheppen met uitwendige kieuwen. Bij dit verschijnsel metamorfoseren larven niet maar zijn wel tot het formaat van een (sub)adult dier doorgegroeid. Dit fenomeen kan zo blijven waardoor neotene dieren geslachtsrijp worden (totale neotenie). Of het kan overgaan omdat de dieren alsnog metamorfoseren (partiële neotenie), kortweg uitgestelde metamorfose.

Edo Goverse

Neotonie bij kleine watersalamander. (Foto: Sergé Bogaerts)

Vissen in de duinen

Denk je aan duin dan leg je niet gelijk de link met vissen. Toch leven er veel vissen in het duingebied van Meijendel, gelegen ten noorden van Den Haag. Hier bevindt zich een groot stelsel van duinmeren die zijn aangelegd als infiltratieplassen voor de waterwinning.

Meijndel

Het waterleidingbedrijf Dunea produceert voor 1,3 miljoen mensen drinkwater in Meijendel. Verspreid over het gehele gebied liggen de plassen met een oppervlakte van meer dan 200 hectare. Glooiende en rijk begroeide oevers en een variabele waterdiepte zijn van grote natuurwaarde voor flora en fauna. Veel watergebonden vogels zoals eenden, ganzen en zwanen maar ook ijsvogels, roerdompen en drie soorten futen bewonen de plassen. Diverse amfibieën en libellen gebruiken de plassen voor de voortplanting. Vissen zijn aanwezig in elke infiltratieplas met vaak opmerkelijke soorten. De oorsprong is vaak niet langs de natuurlijke weg.

Oorsprong van het water

De contouren van de infiltratieplassen zijn met behoud van het bestaande reliëf van het duin gegraven en worden met een vertakt buizenstelsel gevoed. Het kunstmatig peil wordt beheerd voor de waterwinning. Het water komt uit de Maas bij Brakel en wordt, na een paar zuiveringsstappen, in twee grote transportleidingen naar het duin vervoerd. De extra zuivering is pas een tiental jaren aanwezig.

In de duinmeren van Meijendel leven veel vissen. Ten behoeve van de waterwinning worden de plassen eens in de 30 jaar schoongemaakt en aanwezig vis afgevangen en buiten het duin weer uitgezet. (Foto: Noël Aarts)

Grote schoonmaak

Ten behoeve van de waterwinning worden de plassen eens in de 30 jaar schoongemaakt. De bodem en oevers, die dienen voor een natuurlijk filter, zijn in de loop van decennia namelijk bedekt met een organisch verrijkte laag die de doorlatendheid voor water vertraagt. Daarom worden de plassen opgeschoond. Hiervoor wordt de watertoevoer gestopt zodat de plas langzaam leeg loopt. De aanwezige vis wordt afgevangen en buiten het duin weer uitgezet. Voor het verantwoord afvissen van de plassen is contact gezocht met visserijonderzoek P. Kalkman uit Moordrecht. Zij verzorgen het wegvangen en de benodigde papieren en het vangen, transporteren en uitzetten van de vissen. Sportvisverenigingen uit onder andere Gouda en Limburg hebben de vissen in hun beheersgebied uitgezet.
Bij een waterstandsverlaging van circa een meter wordt met een zegen eerst de grootste hoeveelheid aan vissen gevangen en in een containerwagen vervoerd. Als de plas bijna droog is, worden de dan nog aanwezig vissen elektrisch weggevangen. Reigers - met voornamen als blauwe, purper en grote zilver - zorgen voor de assistentie. De op trek zijnde steltlopers dienen als opruimdienst en foerageren op de aanwezige waterfauna. Zelfs de vos blijkt een bedreven visser te zijn.
In Meijendel is de karper de meest algemene vissoort die in grote aantallen en grotendeels volwassen exemplaren aanwezig is. Blankvoorn, zeelt, baars en snoek zijn andere veel voorkomende soorten. Daarnaast worden af en toe ruisvoorn, kolblei en paling aangetroffen. Opvallende afwezige is de brasem. In september kwam er nog een bijzondere gast boven water. Een albino kanaalmeerval (*Ictalurus punctatus*) van circa 60 cm. Deze exoot is bekend vanuit de handel in vijver- en aquariumvissen. Zijn baas vond hem blijkbaar te groot en heeft de vis in een plas is Meijendel gedumpt. Na het vangen slijt hij nu de rest van zijn leven in een grote afgesloten vijver.

Uitzet van vis

De verhalen doen de ronde dat er bakken met vis door Scheveningers zijn gedumpt. Waarom? Geen idee, het is altijd verboden geweest om te vissen in Meijendel. Het ongewenst uitzetten van dieren blijft een zorg. In 2011 werd in een plas honderden dikkopelritsen (*Pimephales promelas*) waargenomen. Deze Noord-Amerikaanse soort wordt ook in vijvers gehouden. De grootste bedreiging van deze exoot is de kans dat de vis drager is van de bacterie *Yersinia ruckeri* welke dodelijk kan zijn voor andere vissoorten. In samenwerking met de deskundigheid van RAVON zijn alle visjes destijds weggevangen en afgevoerd.

De karper is de meest algemene vissoort in de duinmeren, maar ook zeelt is gevangen (middelste vis). (Foto: Noël Aarts)

In september 2016 werd een albino kanaalmeerval van circa 60 cm gevangen die in een plas in Meijendel was gedumpt. (Foto: Noël Aarts)

De natuur doet de rest

Na de schoonmaakactie worden de oevers natuurvriendelijk aangepast en de plas wordt weer volgepompt met water. Er wordt geen vis uitgezet maar toch zien we al snel vissen zwemmen. In de vulleidingen blijft namelijk water staan waar ook vis in achterblijft. De “maagdelijke” plas wordt langzaam weer bevolkt. De onderwaterflora krijgt weer de kans om tot ontwikkeling te komen. De amfibieën hebben minder predatie en we zien een grote diversiteit aan macrofauna. In het voorjaar ziet het zwart van de kikkervisjes. Bruine kikker en de gewone pad zijn de veroorzakers.Vogels als geoorde fuut en krooneend zijn de indicatoren van de verdere ontwikkeling.

Noël Aarts
Dunea

Uit de validatiefabriek

NATIONALE DATABANK FLORA EN FAUNA

Waarneming.nl

In deze nieuwe rubriek behandelen we een bijzondere waarneming die door onze validatoren is goedgekeurd in waarneming.nl of de NDFF na aanpassing van de determinatie.

Slangenkluwen in het Fochtelooërveen

Op 10 juli 2016 zagen zowel Sibert Hoeksma als Ellen Huisman een kluwen slangen langs een pad in het Fochtelooërveen en gaven dit door op Waarneming.nl. Deze waarneming werd doorgegeven als zijnde ‘parende gladde slangen’. Voor de validatoren zijn dit soort waarnemingen de krenten in de pap, zeker als ze voorzien zijn van foto’s. Maar bij nadere bestudering van de foto’s ontstond er twijfel of het hier wel parende gladde slangen betrof.

Wat zien we hier nou eigenlijk?

Op de foto’s staat onmiskenbaar een gladde slang: de typische (kop)tekening en ongekielde schubben zijn duidelijk zichtbaar. Gezien de typische verwurgingskronkels is deze gladde slang niet aan het paren maar bezig met het veroberen van een andere slang (linksonder op de foto’s is vooral de buik van deze slang te zien). Deze andere slang heeft een zwart/witte buik (ringslang of adder) maar gezien de tekening op de flanken betreft het een adder!

Foto’s toevoegen!

Deze waarneming geeft aan hoe belangrijk het kan zijn om je waarneming te voorzien van foto’s. Zonder de foto’s hadden we deze waarneming van parende gladde slangen zonder meer goedgekeurd: Sibert Hoeksma is immers al velen jaren een uitstekende en betrouwbare reptielwaarnemer. Dankzij de foto’s konden we achterhalen dat niet om een bijzondere najaarsparing ging maar om een adder-etende gladde slang!

Ingo Janssen

Gladde slang blijkt, na bestudering van de foto's, een adder op te eten. (Foto's: Sibert Hoeksma)

Reptielen op Landgoed Warnsborn en de Westeindse Heide bij Nunspeet

Excursieverslagen Gelderland op 6 en 14 augustus 2016

In navolging van "Een voorjaarsblik op Gelderland", hierbij een impressie van een tweetal excursies welke in de zomer van 2016 door RAVON Gelderland werden georganiseerd.

Na regen komt zonneschijn

Op zaterdag 6 augustus 2016 stond op Landgoed Warnsborn een reptielenexcursie op het programma. Bas Albers loopt daar al meer dan drie jaar een monitoringroute voor het Meetnet Reptielen, waarbij de ringslang, hazelworm, levendbarende hagedis en zandhagedis niet te missen zijn. Een soort die nog op het lijstje van Bas en de beheerder "Het Gelders Landschap en Kastelen" (GLK) staat is de gladde slang. Van deze soort is een melding bekend uit het verleden. Begin augustus leek de tijd gunstig om met meer ogen een poging te wagen de soort weer te noteren.

Landgoed Warnsborn is een van de eerste bezittingen van het GLK en stond oorspronkelijk op de lijst om tot een woonwijk van Arnhem getransformeerd te worden. Het is een landgoed met afwisselend loofbos, naaldbos, heidevelden, bebouwing en weiden. De sprengen, beken en vijvers geven het landgoed een uniek karakter. Ongeveer vijftien personen hadden zich door de aankondiging van veel regen en koude niet laten weerhouden om naar Arnhem te komen.

Bij de wandeling naar het eerste heideterrein begon het te regenen en werd besloten, na het raadplegen van wat weer-apps, om terug te gaan en bij de schaatsvijver te kijken wat het weer verder ging doen. Onderweg kwamen door de regen wel veel bruine kikkers tevoorschijn en ook paddenstoelen waren veel te zien. Gelukkig brak tegen 12 uur de zon door en werd in no-time de eerste hazelworm en jonge levendbarende hagedis gezien en natuurlijk uitgebreid gefotografeerd.
In het laatste uur van de excursie kon het eigenlijk niet meer stuk: twee ringslangen, twee hazelwormen en tientallen zand- en levendbarende hagedissen, waaronder veel jonge dieren. Dit gaf de deelnemers het gevoel dat ze niet voor niets (velen van ver) naar Arnhem waren gekomen. Helaas moet de gladde slang nog steeds gevonden worden. Misschien in 2017?

Toen de zon doorbrak liet deze jonge levendbarende hagedis zich mooi zien. (Foto: Fam. Berendsen)

Vijftien deelnemers lieten zich door regen en kou niet weerhouden om naar de excursie op Landgoed Warnsborn te komen. (Foto: Ronald de Boer)

Pokémons op de Noord-Veluwe

Op zaterdag 14 augustus werd in de omgeving van Nunspeet bij ideaal reptielenweer een tweetal heideterreinen bezocht. Door ongeveer twaalf personen werd eerst de westelijke punt van de Westeindse Heide afgespeurd. Dit leverde al snel de eerste vrouwelijke adder op. Iedereen kon het exemplaar goed zien en zelfs fotograferen, hoewel dat lastig was vanwege de dichte vegetatie. Direct daarna volgden andere soorten zoals hazelworm, zandhagedis, levendbarende hagedis en heikikker.

Regelmatig werden de deelnemers aangesproken door wandelaars en toegeroepen door voorbijrazende wielrenners of hier veel Pokémon-figuren te spotten waren!!

Omstreeks 11 uur verlieten we dit heideterrein en betraden we de ecologische verbinding die hier enige tijd geleden is aangelegd. Doel daarvan is de meer open gebieden in het noordelijk bosgebied (onder andere Hulshorsterzand en de Zwarte Berg) te verbinden met de Westeindse Heide. Alle deelnemers waren lovend over deze mooie robuuste corridor, een schitterend initiatief van Natuurmonumenten. Een heikikker en een levendbarende hagedis lieten zich al zien. Het is zeker de moeite waard om over een paar jaar te kijken wat deze strook voor meerwaarde aan onder andere de herpetofauna heeft gegeven. Met een kleiner gezelschap werd de hele corridor afgelopen, naar het noordelijk gelegen gebied de Zwarte Berg, dat leverde een aantal levendbarende hagedissen en hazelwormen op.

Ook aan deze dag hebben de deelnemers weer veel plezier beleefd. Sommige zagen hun eerste adder en konden deze ook op de foto vastleggen. Voor een moeder met twee kinderen was het de eerste keer dat ze zoveel en van zo dichtbij reptielen konden zien én zelf vinden. En het is natuurlijk ook gewoon leuk voor de meer ervaren deelnemers om eens in een ander gebied te kijken.

En wat is nu leuker: zelf reptielen opsporen of je schermpje achterna lopen op zoek naar fictieve poppetjes?

Deze addervrouw was de eerste reptielenwaarneming op de Westeindse Heide. (Foto: Ronald de Boer)

Aan het begin van de nieuwe ecologische verbindingszone vanaf de Westeindse heide naar de Zwarte Berg (foto: Peter Pfaff) werd ook nog een heikikker waargenomen. (Foto: Ronald de Boer)

Bas Albers, Ronald de Boer en Peter Pfaff
RAVON Gelderland

Twaalf deelnemers zoeken de westelijke corridor van de Westeindse Heide bij Nunspeet af op zoek naar reptielen. (Foto: Ronald de Boer)

Meetprogramma Zoetwatervissen

Ga jij dit jaar ook weer vissen met schepnet of zaklamp? Denk dan aan de kilometerhokken voor het Meetprogramma Zoetwatervissen. Jouw bijdrage is van grote waarde!

Over het meetprogramma

Binnen het Meetprogramma Zoetwatervissen (voorheen Meetnet Beek- en Poldervissen) worden door RAVON gegevens verzameld van alle zoetwatervissen. Met die gegevens maakt het CBS trendberekeningen om de ontwikkelingen van algemene, beschermde, typische en exotische vissoorten te volgen. Zowel de door vrijwilligers verzamelde telgegevens als monitoringsgegevens van de waterbeheerders worden gebruikt. Speciale '*occupancy*'-modellen maken het mogelijk om met verschillende gegevens trends te berekenen voor een groot deel van de Nederlandse zoetwatervissen.

Vrijwilligersmonitoring

Monitoring door vrijwilligers vormt een belangrijk onderdeel van het meetprogramma. Daarbij zijn zeven soorten van de Europese Habitatrichtlijn de doelsoorten waarnaar extra aandacht uitgaat. Dit zijn bittervoorn, kleine modderkruiper, grote modderkruiper, rivierdonderpad, beekdonderpad, beekprik en de in Nederland paaiende rivierprikken. De focus ligt daarbij op gebieden die niet onderzocht worden door de waterbeheerders. Binnen deze gebieden wordt op kilometerhokniveau onderzocht of een soort er aanwezig is. Voor zeldzame soorten als beekdonderpad en beekprik is het streven om ook de aantallen zo goed mogelijk in beeld te brengen.

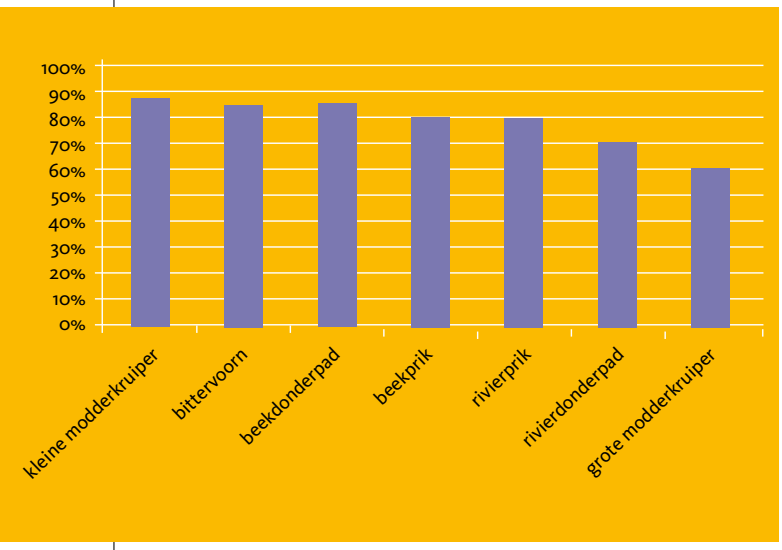

Figuur 1: Percentage van het verspreidingsgebied (op 10x10 km-niveau) waar de doelsoorten sinds 2012 weer zijn aangetroffen. (Bron: RAVON)

Actualisatie verspreiding doelsoorten

Voor de doelsoorten wordt onder andere iedere zes jaar onderzocht wat de ontwikkelingen in de verspreiding zijn. De huidige periode loopt van 2012 t/m 2017. Veel soorten zijn de afgelopen vijf jaar in een groot deel van het bekende verspreidingsgebied weer aangetroffen (figuur 1). Voor de grote modderkruiper en de rivierdonderpad is dit nog niet het geval. Mogelijk zijn deze soorten uit een deel van hun leefgebied verdwenen. Om dit goed vast te kunnen stellen is het dit jaar van groot belang om de gebieden waar ze nog niet zijn aangetroffen te bezoeken.

Wat kan jij doen?

Op de webpagina van het meetprogramma (**www.ravon.nl/meetnetvissen**) vind je een kaart met geselecteerde kilometerhokken en informatie over het inventariseren van de doelsoorten. Wanneer je gaat inventariseren voor een doelsoort is het belangrijk dat je de aantallen, de gebruikte methode en ook de andere vissoorten doorgeeft. Voor het maken van trendberekeningen met 'trefkansen' is het daarnaast ook van belang dat er in hetzelfde jaar twee bezoeken worden uitgevoerd. Het invoeren van de gegevens kan zowel via telmee.nl als waarneming.nl. Inzet van jou en collega-waarnemers is onmisbaar!

Kijkraam en cementkuip

De laatste jaren worden de onderzoeksmethoden om de doelsoorten waar te nemen aangescherpt om gerichter te kunnen zoeken of om aantallen beter in kaart te brengen. Zo is het gebruik van een sterke zaklamp is de laatste jaren in opkomst. Deze methode is zeer geschikt voor het tellen van rivier- en beekdonderpad in structuurrijke oevers en voor de grote modderkruiper in het voorjaar en najaar wanneer er weinig waterplanten zijn. In 2016 is met succes een pilot met de zaklamp in combinatie met een kijkraam uitgevoerd op zoek naar beekdonderpadden in de Geul. Een groot voordeel van het kijkraam is dat vissen er ook in water met stroming of windwerking goed zichtbaar zijn. Dit jaar wordt de methode verder getest voor het tellen van de beekdonderpad. Voor het tellen van beek- en rivierpriklarven wordt sinds een aantal jaar ook gewerkt aan de toepassing van een nieuwe methode die inzicht geeft in de dichtheid van larven en de aanwezige lengteklassen. Dit gebeurt met behulp van bodemloze kleine cementkuip die in de bodem gedrukt wordt. Vervolgens wordt het bodemmateriaal eruit gehaald en uitgezocht op

Figuur 2: Op zoek naar beekdonderpadden met zaklamp en kijkraam in de Geul bleek succesvol. (Foto: Sanne Ploegaert)

de aanwezigheid van priklarven. Lijkt het je leuk om in de leefgebieden van beekprik en beekdonderpad mee te werken aan de nieuwe methoden? Neem dan contact met ons op.

Ga mee het veld in!
Door bijna heel Nederland organiseren werkgroepen en medewerkers van RAVON excursies en andere visactiviteiten. Meer informatie over de werkgroepen en activiteiten vind je op onze website en in de agenda (**www.ravon.nl/activiteiten**). Als je kennis wil maken met vissen, of als je op pad wil met gelijkgestemden in je regio, is meegaan zeker een aanrader. Het RAVON Vissenweekend vindt dit jaar plaats vanuit Bronckhorst van 6 tot en met 8 oktober. Zoals gebruikelijk is iedereen met interesse welkom en maken we er samen een gezellig, nuttig, actief en leerzaam weekend van. Op het programma staan een vissenquiz, lezingen over interessante vissige onderwerpen in de regio en visinventarisaties met uiteenlopende methoden. Kijk voor meer informatie en inschrijving op **www.ravon.nl/vissenweekend**.

Informatie, vragen en ondersteuning
Heb je vragen over het Meetprogramma Zoetwatervissen, wil je graag een bijdrage leveren of heb je ondersteuning nodig? Neem dan contact op met Martijn Schiphouwer, **martijn.schiphouwer@ravon.nl**.

Martijn Schiphouwer & Jan Kranenbarg
RAVON

Update 'Samen voor de aal'

De kruisnetmonitoring in Noord-Holland, Zuid-Holland en Zeeland is nog steeds in volle gang. Dankzij de inzet van 35 teams kan op 45 locaties de monitoring worden uitgevoerd. Zij bezoeken de locaties tot in juni één of twee keer per week.

Bak vol driedoornige stekelbaars bij Team Battenoord op 2 maart 2017. (Foto: Niels van Zanten)

Samen sterk voor vismigratie
In samenwerking met regionale overheden, sportvisserijorganisaties en natuurorganisaties wordt aandacht besteedt aan knelpunten op de migratieroutes voor vissen tussen zee en poldergebieden, zoals gemalen en (spui)sluizen. De hoofdrolspelers zijn de ernstig bedreigde (glas)aal en driedoornige stekelbaars, omdat zij in hun levenscyclus afhankelijk zijn van deze routes. Het aantreffen van glasaal en driedoornige stekelbaars, en andere trekvissen, is voor waterbeheerders een belangrijk signaal voor het mogelijk maken van migratie door aanleg van vispassages. De monitoringsteams verzamelen de gegevens op 45 locaties. De teams bestaan uit ruim 130 vrijwilligers (sportvissers, duikers, natuurliefhebbers en beroepsvissers) en 50 studenten.

Overzicht locaties kruisnet-monitoring 2017. (Bron: RAVON)

Uitbreiding en continuering
In Noord-Holland worden vanaf 2014 verschillende locaties langs het Noordzeekanaal onderzocht. In eerste instantie zou er drie jaar gemonitoord worden, door de positieve resultaten en het enthousiasme van de deelnemers wordt het project gecontinueerd. In Zuid-Holland wordt sinds 2015 gevist en dat gaat ook de komende jaren door. In Zeeland startte onlangs het eerste monitoringsseizoen. Na een paar hectische weken van teamvorming, loopt het project daar nu ook op volle kracht!

Samenwerkingsverbanden

Trekvismonitoring Noorzeekanaal en Ommelanden: Rijkswaterstaat West Nederland Noord, Hoogheemraadschap van Rijnland, Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier, Waternet/Waterschap Amstel, Gooi en Vecht, Havenbedrijf Amsterdam, de Gemeente Amsterdam, Provincie Noord-Holland, Sportvisserij MidWest Nederland en Stichting RAVON.
Samen voor de Aal Zuid-Holland: Rijkswaterstaat West Nederland Zuid, Provincie Zuid-Holland, Waterschap Hollandse Delta, Hoogheemraadschap van Delfland, Waterschap Rivierenland, Stichting RAVON, World Fish Migration Foundation.

Vroege start
Normaal start de monitoring op 1 maart. In Zuid-Holland en Zeeland wilden we dit jaar extra vroeg starten om de intrekpiek van de driedoornige stekelbaars niet te missen. Dat is gelukt, op 13 februari gingen op veel locaties de netten te water! Over de gehele linie zijn behoorlijk wat driedoornige stekelbaarzen gevangen. Werden er bij Battenoord vorig jaar in een heel seizoen 98 exemplaren gevangen, nu werden er 574 in slechts 5 trekken gevangen op 2 maart (zie foto op pagina 21).

Ook de eerste glasaal kwam al vroeg, op 19 februari bij Cadzand-Bad. In de weken daarop werden op steeds meer locaties glasalen gevangen. We zijn heel benieuwd wat de rest van het seizoen nog meer brengt. Is er weer een sterke glasaalpiek in de tweede helft van april? De actuele resultaten kun je, na aanmelden, inzien via: **tellen.ravon.nl/kruisnetmonitoring**

Meer weten?
Actuele berichten zoals opmerkelijke vangsten en de 'Samen voor de Aal Vlog' van stagiairs Mark van Schilt en Thomas Baartmans vind je op de Facebookpagina van RAVON. Een kijktip is ook aflevering twee van Wildernis onder Water (NPO uitzending gemist). De rapportages van voorgaande jaren vind je op **www.ravon.nl**. Wil je meer weten over het project, meedoen of een keertje komen kijken? Neem dan contact op met Edo Goverse (**e.goverse@uva.nl**) voor Noord-Holland en met Sanne Ploegaert (**s.ploegaert@ravon.nl**) voor Zuid-Holland en Zeeland.

Martijn Schiphouwer, Sanne Ploegaert & Edo Goverse

Koude start van Team Scheveningen op 13 februari. (Foto: Ton van der Spiegel)

Activiteitenoverzicht

Datum	Aanvang	Locatie	Titel
06-05-2017	10.00 u	Gelderland	Visbemonsteringsdag Werkgroep De Prik
06-05-2017	13.00 u	Noord-Holland	Reptielenexcursie Limitische Heide
06-05-2017	20.00 u	Friesland	Rugstreeppadexcursie omgevig Leeuwarden
24-05-2017	18.00 u	Overijssel	RAVON Hemelvaartweekend Salland
03-06-2017	10.00 u	Gelderland	Visbemonsteringsdag Werkgroep De Prik
08-09-2017	18.00 u	Noord-Holland	Vissen- en zoogdierenweekend
06-10-2017	18.00 u	Gelderland	RAVON Vissenweekend Bronckhorst
11-11-2017	09.30 u	Gelderland	RAVON-dag 2017

Er zullen de komende maanden weer veel excursies en andere activiteiten gepland worden: kijk voor actuele informatie op www.ravon.nl/activiteiten
Wilt u uw activiteit(en) opnemen in deze nieuwsbrief, geef dit dan door aan de redactie: k.joosten@ravon.nl

Contactpersonen

Regiocoördinatoren en Werkgroepen (gesorteerd op voornaam)

Naam	Regio/werkgroep	Contactgegevens		Projecten MA	MR	VO RA	MZ
Antje Ehrenburg	Duinen Waternet	antje.ehrenburg@hccnet.nl	023-5248391	■	■		
Arjan van der Lugt	Zuid-Holland	arjanvanderlugt@gmail.com				■	■
Arnold van Rijsewijk	West-Brabant	a.rijsewijk@ravon.nl	024-7410600		■		
Conn Barrett	Duinen Zuid Holland	connbarrett@yahoo.com	071-5790341		■		
Dick van Dorp	Drenthe & Groningen	dvandorp@home.nl	0593-525620		■		
Domin Dalessi	Oost-Brabant	d.dalessi@onsbrabantnet.nl	040-2855216	■	■	■	
Edo Goverse	Werkgroep Noord-Holland	e.goverse@uva.nl	020-5257331	■		■	■
Geert van Poelgeest	KNNV Afdeling Delfland	afdelingDelfland@knnv.nl	015-2610048			■	
Gerrit Kolenbrander	Gelderland	gerritkolenbrander@hotmail.com	06-42900618	■	■	■	
Gert Jan Blankena	Vissenwerkgroep De Prik	g.blankena@upcmail.nl					■
Hans Eckhardt	Werkgroep KNNV Walcheren	jeckh@zeelandnet.nl				■	
Jeroen Huisman	Vissenwerkgroep Groningen/Drenthe	jeroenhuisman@hotmail.com					■
Jeroen Reinhold	Flevoland	reinhold@landschapsbeheer.net	0320-294939		■		
John Melis	Friesland	johnmelis@chello.nl	06-46524630	■		■	■
Kees Musters	Werkgroep KNNV Walcheren	cjmmusters@zeelandnet.nl				■	
Leon Wieteler	Twente	leonwieteler@chello.nl	0545-473185		■		
Marcel Cox	Waterwerkgroep IVN Laarbeek	mcox@aaenmaas.nl				■	■
Marijke Heijne	Vissenwerkgroep KNNV Afd. Delfland	mt.heijne@gmail.com	06-13070714				■
Martijn Schiphouwer	Vissenwerkgroepen Noord-Brabant, Overijssel & Zuid-Holland	martijn.schiphouwer@ravon.nl	024-7410600				■
Martin Albers	Twente	ravon@concepts.nl	06-38229941	■		■	
Martin Melchers	Omgeving Amsterdam	martmelchers@gmail.com	020-6650925		■		
Matthijs de Vos	Gelderse vissers	geldersevissers@gmail.com	06-24495775				■
Michel Kapelle	Noordwest-Brabant	mawkapelle@gmail.com	06-22984575	■			
Pedro Janssen	Adderonderzoek NL	pedro@plex.nl	0478-514805			■	
Pepijn Calle	Vissenwerkgroep Zeeland	p.calle@hetzeeuwselandschap.nl	0113-569110				■
Richard Struijk	Werkgroep Ringslangen Zuid-Holland	r.struijk@ravon.nl	024-7410600			■	
Ruud Luntz	Duin en Kruidberg	r.luntz@natuurmonumenten.nl	06-54295218		■		
Stephan Huijgens	Limburg	danzigiv@gmail.com	06-53325705	■		■	
Sven Pekel	PWN Noord-Holland	sven.pekel@pwn.nl	06-10693690	■	■		
Thea Sciarone	Het Gooi	sciarone@gnr.nl	06-38785087	■	■		
Theo Schuurmans	Aquatische WG Hoekschewaards Landschap	aquatischhwl@gmail.com	06-51051688				■
Ton Lenders	Limburg	tlenders@hetnet.nl	0475-537045		■		
Victor van Schaik	Vissenwerkgroep NHGL (Limburg)	v.vanschaik@home.nl					■
Vincent van der Spek	Duinen Waternet	vincent.van.der.spek@waternet.nl	020-608 75 75		■		
Wim Andela	Friesland	w.andela1@kpnplanet.nl	058-2882693		■		
Wim vd Heuvel	Noordoost-Brabant	wam.heuvel@home.nl	06-14425177	■		■	
Wim de Wild	Utrecht	wim.de.wild@ziggo.nl	030-6963771	■	■		■

MA = Meetnet Amfibieën
MR = Meetnet Reptielen
VO RA = Verspreidingsonderzoek Reptielen en Amfibieën
MZ = Meetprogramma Zoetwatervissen

Vrijwilliger aan het woord

Interview met Adri Schols, Werkgroep Paddentrek Hengelo

Wie ben je (naam, leeftijd, woonplaats, achtergrond)?
Mijn naam is Adri Schols. Ik ben 65 jaar, eigenaar van een kantoorboekhandel en woon in Hengelo.

Wat doe je als RAVON vrijwilliger?
Ik ben werkgroepcoördinator van Werkgroep Paddentrek Hengelo. Met circa 25 vrijwilligers zetten wij elk jaar enkele duizenden amfibieën veilig de straat over.

Sinds wanneer ben je RAVON vrijwilliger?
Ik ben circa 25 jaar actief met het overzetten van amfibieën. Ongeveer de laatste 10 jaar als werkgroep van Padden.nu.

Waarom en hoe ben je RAVON vrijwilliger geworden?
Ik ben begonnen bij Lacerta-werkgroep Hengelo. Ik had namelijk als hobby het houden van amfibieën in terraria. Daar zijn we circa 25 jaar geleden begonnen met het overzetten van amfibieën. En toen ben ik er zo ingerold.

Wat vind je leuk aan het RAVON vrijwilligerswerk?
Ik ben een natuurliefhebber. Het contact met de natuur maar zeer zeker ook het contact met de mensen. In al die jaren dat je dit met elkaar doet wordt het een soort vriendengroep. Je gaat dan ook andere leuke dingen met elkaar doen, bijv. vogels kijken. Of je helpt elkaar als er problemen zijn.

Denk je hier nog lang mee door te gaan?
Ja, hier ligt mijn hart. Zo lang ik het vol houd en in goede gezondheid blijf ga ik er mee door. Gelukkig is binnen de werkgroep ook jeugd actief die mijn werk kan overnemen mocht dat nodig zijn. Mijn zoon is bijvoorbeeld ook heel actief. Naast het overzetten onderhoudt hij de website en voert de overzetresultaten in.

Wat is je meest bijzondere ervaring als RAVON vrijwilliger en waarom?
In de buurt van het voetbalstadium van FC Twente werden veel amfibieën doodgereden. De gemeente ondernam aanvankelijk niks ondanks ons aandringen. Toen er na een voetbalwedstrijd 150 salamanders waren doodgereden heb ik diverse media benaderd. Het verhaal van FC-Twente supporters die amfibieën doodreden werd gretig opgepikt door de media. Hierna werden er wel de maatregelen genomen!

De Werkgroep Paddentrek Hengelo is actief sinds 1986 en is sinds 2011 aangesloten bij Padden.nu. In 2016 werden 5.756 amfibieën overgezet. Vrijwilligers zijn altijd welkom om te helpen. Voor vragen of aanmelding, kun je contact opnemen via **info@paddentrekhengelo.nl**.

(Foto: J.A. Schols-Taal)

Welke tip heb je voor RAVON om het vrijwilligerswerk leuker/ makkelijkere/ interessanter te maken?
Wij proberen op verschillende manieren aan financiën of materialen te komen. Goed voorbeeld is het contact met de gemeente om oude verkeersborden niet weg te gooien maar aan ons te geven. Wij plakken er weer een sticker van de paddentrek op en ze zijn weer bruikbaar.

Rolf van Leeningen
RAVON

Gewone pad. (Foto: Frank Spikmans)